

ITEM EPISTOLA SANCTI CLEMENTIS PAPAE SCRIPTA DISCIPULIS
SUIS, QUI MAIORUM HOMINUM PERSUASIONIBUS ALIQUATENUS
DEVIARUNT, ET HIS ATQUE GENTIBUS, INTER QUAS HABITABANT,
DIRECTA. 16v

5 Clemens Romanae urbis episcopus, carissimis fratribus Iulio et Iuliano ac
reliquis consodalibus nostris gentibusque, quae circa vos sunt. 1

Oportet, fratres, omnes doctores, qui ad salutem animarum instituti sunt et ad
lucrandas animas episcopi sunt consecrati, pro cunctis sollicitudinem gerere et
errantes ad viam veritatis et ad portum salutis reducere. Et licet propter gentes,
10 quae circa vos sunt, in modico vos errasse contigerit, melius tamen redire ad
veritatis viam quam diutius in ipso errore perdurare. Quoscumque enim de his,
qui vos errare fecerunt, vel de his, qui adhuc verbum praedicationis non
audierunt, potestis, vobiscum assumite et ad viam veritatis reducite, ne
infructuosi domino inveniamini. 2 | 17r

15 Et quoniam quidem, sicut cultore neglecta terra spinas et tribulos necessario
producit, ita sensus vester longi temporis incuria multas et noxias opiniones
rerum et intellegentias falsae scientiae germinavit, opus est nunc multa diligentia
ad excolendum iure mentis vestrae, ut hic sermo veritatis, qui est verus et
diligendus cordis colono, assiduis excolet disciplinis. Vestrum ergo est praebere
20 oboedientiam et occupationes ac sollicitudines superfluas amputare, ne bonum
verbi semen enecet noxium germen. Potest enim fieri, ut multi temporis
neglegentiam brevis et assidua repararet diligentia. Incertum namque est
uniuscuiusque vitae tempus, et ideo festinandum est ad salutem, ne forte
cunctantem mors repentina praeveniat. 3

25 Et ob hoc acrius innitendum est, ut, dum est temporis spatium, collecta malae
consuetudinis vitia resecentur. Quod non aliter facere poteritis, nisi, ut irascamini
quodammodo adversum vosmetipsos, pro his, quae inutiliter gessistis ac turpiter.
Haec enim est utilis vita et necessaria iracundia, ut unusquisque in his, in quibus
erravit et perperam gessit, indignetur et semetipsum accuset. Ex qua indignatione
30 accenditur in nobis ignis quidam, qui velut agro sterili immissus, consumptis et
excoctis radicibus pessimae voluptatis, bono semine verbi dei fecundiozem cordis
praeparat glebam. Puto autem, quod satis dignas habeatis causas iracundiae, et
quibus iustissimus ignis iste coalescat, si consideretis, in quantos vos errores
deduxerit ignorantiae malum, quantosque lapsus et quanta praecipitia ad
35 peccandum dedit, a quantis vos bonis abstraxit, et in quae praecipitavit mala, et,
quod est super omnia gravius, quod vos in futuro saeculo aeternis poenis
obnoxios fecit. Nonne pro his omnibus, ubi vobis veritatis lumen effulsit, ignis
iustissimae indignationis accenditur et iracundiae deo placitae intra vos consurgit
incendium, quo consumatur et radicitus intreat omne germen, sicut forte intra
40 vos malae concupiscentiae pullulavit?

Unde et ipse, qui misit nos, cum venisset et omnem mundum vidisset ad
maliciam declinasse, non continuo ei pacem in erroribus posito dedit, ne eum
confirmaret in malis, sed ignorantiae eius ruinis scientiam veritatis opposuit, ut,
si, qui forte respiscerent et lumen veritatis aspicerent, deceptos se et in
45 praecipitia erroris abstractos merito dolerent et iracundiae salutaris ignem
adversum deceptricem suam conciperent ignorantiam. Ob hoc itaque dicebat:

Ignem veni mittere in terram, quem volo, ut accendantur. Est ergo pugna quaedam, quae gerenda nobis est in hac vita. Sermo enim veritatis et scientiae necessario separat homines ab errore et ignorantia, sicut saepe videmus putrefactas et emortuas corporis carnes a connexione viventium membrorum ferro secantis separari. Tale ergo aliquid est, quod ait veritatis agnitio. Necesse est enim, ut salutis causa filius, verbi gratia, qui sermonem receperit veritatis a parentibus separetur incredulis aut rursus pater separetur a filio aut filia a matre. Et hoc modo inter propinquos et consanguineos credentes atque incredulos scientiae atque ignorantiae veritatisque et erroris pugna consurgit.

Et ob hoc iterum dicebat, qui nos misit: Non veni pacem mittere in terra, sed gladium. Quod si dicit aliquis: Et quomodo iustum videtur separari filios a parentibus? Audi quomodo: quia, cum si ipsis in errore permaneant, neque illis proderunt, et ipsi cum illis pariter interibunt. Iustum igitur et valde iustum est separari eum, qui salvari vult, ab eo, qui non vult. Sed et illud adverte, quia non ex illis, qui rectius intellegunt, venit ista separatio. Illi enim volunt esse pariter et prodesse his et docere meliora. Sed et istud proprium ignorantiae vitium, ut confutantem se veritatis lucem non ferat habere de proximo, et ideo ex illis ista nascitur separatio. Nam qui scientiam veritatis accipiunt, quia bonitatis plena est, tamquam a bono deo datam cupiunt eam, si fieri potest, cum omnibus habere communem, etiam cum his, qui oderunt eos et persequuntur. Sciunt enim, quia peccatum ipsorum causa ignorantiae est. Propterea denique ipse magister, cum ab his, qui ignorabant eum, duceretur ad crucem, orabat patrem pro interfectoribus suis et dicebat: Pater, dimitte his peccatum, nesciunt enim, quid faciunt. Imitantes quoque discipuli magistrum, etiam ipsi, cum paterentur, similiter pro interfectoribus suis orabant. Quod si disciplina nobis est orare etiam pro interfectoribus et persecutoribus nostris, quomodo non etiam parentum et propinquorum persecutiones ferre et pro conversione eorum orare credimur?

Tum deinde etiam illud diligentius consideremus, quae sit nobis causa parentes diligendi. Pro eo, inquit, quod vitae nostrae videntur auctores. Auctores quidem vitae nostrae parentes non sunt, sed ministri. Non enim vitam praebent, sed ingrediendi nobis ad hanc vitam exhibent ministerium, auctor autem vitae unus et solus est deus. Si autem auctorem vitae diligere volumus, illum nobis esse diligendum sciamus. Sed illum, inquit, cognoscere non potuimus, istos autem et novimus et in affectu habemus. Esto, non potuistis cognoscere, quid sit deus, qui tamen non sit deus, perfacile scire potuistis. Nam quomodo latere potuit hominem, quod lignum aut lapis aut aes vel alia huiusmodi materia non sit? Quod si in his, quae facile depraehendere potuistis, animum ad discutiendum noluistis intendere, certum est, quia et in agnitione dei impediti estis, non impossibilitatis sed ignaviae vitio.

Nam, si voluissetis, ex his ipsis utilibus simulacris profecto accepissetis intellegentiae viam. Certum est, quia per ferrum facta sunt simulacra, ferrum vero per ignem confectum est. Qui ignis aqua exstinguitur, aqua autem per spiritum movetur, spiritus autem a deo initium habet. Sic enim dicit Moyses propheta: In principio fecit deus caelum et terram. Terra autem erat invisibilis et incomposita, et tenebrae erant super faciem abyssi, et spiritus dei erat super aquas. Qui spiritus iussu dei quasi ipsa conditoris manus lucem separavit a tenebris, et post illud invisibile caelum istud visibile produxit, ut superiora quidem habitaculum faceret

95 angelis, inferiora vero hominibus. Propter vos iussu dei aqua, quae erat super
 100 faciem terrae, secessit, ut terra vobis produceret fructus. Cui etiam humorum
 venas latenter inseruit, ut vobis ex ea profluerent fontes et flumina. Propter vos
 producere iussa est animantia et omnia, quae vestro usui voluntatique servirent.
 Aut non propter vos venti spirant, ut ex ipsis concipiens fructus vobis terra
 parturiat? Non propter vos imbres profluunt et tempora vicissitudines mutant?
 110 Non propter vos sol oritur et occidit, et mutationes luna perpetitur? Propter vos
 mare exhibet famulatum suum, ut vobis ingratis cuncta subiaceant. Nonne pro his
 omnibus iusta erit ultionis poena, quia horum omnium largitorem, quem ante
 omnia et agnoscere et venerari debuistis, solum prae ceteris ignoratis?

105 Sed et nunc idem vos adhuc in intellegentiam eis duco. Videtis etenim, quod
 omnia gignuntur ex aquis, aqua vero per unigenitum ex initio facta est, unigeniti
 vero omnipotens deus caput est, per quem tali ordine, ut supra diximus,
 pervenitur ad patrem. Cum autem perveneritis, agnoscite hanc esse voluntatem
 eius, ut per aquas, que primae creatae sunt, denuo renascamini. Qui enim
 regeneratus fuerit per aquam, bonis operibus repletus heres efficitur eius, a quo in
 110 incorruptione regeneratus est. Propter quod paratis animis accedite quasi filii ad
 patrem, ut peccata vestra diluantur et causa eorum sola ignorantia fuisse probetur
 apud deum. Nam, si post agnitionem horum permanetis in incredulitate, vobis
 iam perditionis vestrae causa et non ignorantiae reputabitur.

115 Nec putetis, quod, etiam si omnem pietatem colatis omnemque iustitiam,
 baptismum vero non accipitis, spem possitis habere apud deum, immo maiore
 poena digni eritis, qui bona opera non bene operati estis. Confertur enim meritum
 homini ex bonis gestis, sed si ita gerantur, sicut deus iubet. Deus autem iussit
 omnem colentem se baptismo consignari. Quod si vos rennueritis ut vestrae
 120 voluntati magis quam dei obtemperetis, contrarii sine dubio et inimici estis
 voluntati eius.

Sed dicitis fortasse: Quid confert aquae baptismus ad dei cultum? Primo
 quidem, quia, quod deo placuit, impletur. Secundo, quia regenerato ex aquis et
 deo renato fragilitas prioris nativitatis, quae vobis per hominem facta est,
 amputatur, et ita demum pervenire poteritis ad salutem, aliter impossibile est. Sic
 125 enim nobis cum sacramento verus propheta testatus est dicens: Amen, dico vobis,
 nisi quis denuo renatus fuerit ex aqua viva, non introibit in regnum caelorum. Et
 ideo accelerate. Est enim in aquis istis misericordia eius quaedam, quae ex initio
 ferebatur super eas, et agnoscit eos, qui baptizantur sub appellatione triplicis
 sacramenti, et eripit eos de suppliciis futuris quasi donum quoddam offerens deo
 130 animas per baptismum consecratas. Confugite ergo ad aquas istas, solae sunt
 enim, quae possint vim futuri ignis extinguere. Ad quas, qui moratur accedere,
 constat in eo infidelitatis adhuc idolum permanere et ab ipso prohiberi ad aquas,
 quae salutem conferunt, properare. Sive enim iustus, sive sit iniustus, baptismum
 per omnia necessarium est, iusto quidem, ut adimpleatur in eo perfectio et
 135 regeneretur deo, iniusto vero, ut peccatorum, quae gessit, remissio concedatur.
 Omnibus ergo festinandum est sine mora renasci deo et demum consignari ab
 episcopo, id est septiformem gratiam spiritus sancti percipere, quia incertus est
 uniuscuiusque exitus vitae.

18r

Cum autem regeneratus fuerit per aquam et postmodum septiformi spiritus gratia ab episcopo, ut memoratum est, confirmatus, qui aliter perfectus esse christianus nequaquam poterit, nec sedem habere inter perfectos, si non necessitate, sed incuria aut voluntate remanserit, ut a beato Petro accepimus, et ceteri sancti apostoli praecipiente domino docuerunt, et demum ex operibus bonis ostendat in se similitudinem eius, qui eum genuit, patris. Posthaec vero agnoscat deum honorare, honor autem eius, ut ita vivat, sicut ipse vult. Vult autem unumquemque ita vivere, ut homicidium et adulterium nesciat, odium et avaritiam fugiat, iram, superbiam, iactantiam respuat et exsecretur, invidiam quoque et cetera his similia penitus a se ducat aliena. Est sane propria quaedam nostrae religionis observantia, quae non tam imponitur hominibus, quam proprie ab unoquoque deum colente causa puritatis expetitur. De castimoniae dico cautela, cuius species multae sunt. Sed primo, ut observet unusquisque, ne menstruatae mulieri misceatur, hoc enim execrabile ducit lex dei. Quod et si lex de his non admonuisset, nos libenter voveremur in stercore. Debemus aliquid amplius habere animalibus utpote rationabiles homines et caelestium sensuum capaces, quibus summi studii esse debet ab omni inquinamento cordis conscientiam custodire.

Bonum est autem et puritati conveniens etiam corpus aqua diluere. Bonum vero dico non quasi principale illud, in quo mens purificatur, sed quod sequela sit illius boni hoc, in quo caro diluitur. Sic enim et magister noster quosdam pharisaeorum et scribarum, qui videntur esse ceteris meliores et a vulgo separati, increpabat dicens eos hypocritas, quia ea solummodo, quae hominibus videbantur, purificabant, corda vero, quae solus deus aspicit, inquinata relinquebant et sordida. Ad quosdam ergo ex ipsis, non ad omnes, dicebat: Vae vobis, scribae et pharisaei hypocritae, quia mundatis calicis et parapsidis, quod deforis est, intus autem plena sunt sordibus. Pharisaeae caece, munda prius, quod intus est, et, quod deforis est, erit mundum. Vere enim si mens mundetur luce scientiae, cum ipsa fuerit munda ac splendida, tunc etiam eius, qui deforis est, hominis ipsa necessario curam gerit, id est carnis suae, ut et ipsa purificetur. Ubi autem ista, quae deforis est, purificatio carnis negligitur, certum est neque de puritate mentis ac mundicia cordis curam geri. Ita ergo fit, ut is, qui intrinsecus mundus est, mundetur sine dubio et extrinsecus. Non semper autem is, qui mundatur extrinsecus, etiam intrinsecus mundus est, videlicet cum agit haec, ut hominibus placeat. Sed et illa species castimoniae observanda est, uti ne passim et libidinis solius causa feminis coeatur, sed posteritatis reparandae gratia, quae observantia, cum etiam in nonnullis pecudibus inveniatur, pudoris est, si non ab hominibus rationabilibus et deum colentibus observetur.

- 4 Ergo omnes peccaverunt et egent auxilio dei. Propter quod, carissimi, sectamini semper caritatem et aemulamini meliora et spiritalia, et adjuvate vos invicem, ut deo semper in omnibus placere valeatis. Amen.

144 Posthaec] *corrected from* Posthac 157 Bonum!] *marginal rubric:* Quod bonum sit ab omni inquinamento cordis conscientiam custodire et quod bonum sit etiam corpus aqua diluere 171 is] *corrected from* his 177 auxilio] *corrected from* axilio